

SAMENVATTING

Achterlopende ontwikkeling

Het begrip ‘onvoltooide ontwikkeling’ in de toepassing van het adolescentenstrafrecht

Amsterdam, maart 2020

Han J.M. Spanjaard
Lucy L. Filé
Marc J. Noom
Wendy H. Buysse

Opdrachtgever

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Koningskade 4

2596 AA Den Haag

Samenvatting, conclusies en discussie

Inleiding

Het adolescentenstrafrecht (ASR) is in werking getreden op 1 april 2014. Sinds deze datum is er voor personen in de leeftijd van 16 tot 23 jaar een flexibele toepassing mogelijk van sancties uit het jeugd- en volwassenenstrafrecht. Afhankelijk van de condities ‘persoon van de dader’ en ‘omstandigheden waarin het feit is gepleegd’ kan bij een strafzaak tegen een jongvolwassene gekozen worden voor de toepassing van een sanctie uit het jeugdstrafrecht (JSR) of uit het volwassenenstrafrecht (VSR). Bij personen van 18 tot en met 22 jaar die verdacht worden van een strafbaar feit is de vraag aan de orde in hoeverre er sprake is van ‘onvoltooide ontwikkeling’. Is hier sprake van, dan vormt dit volgens de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel invoering ASR een reden om een sanctie op te leggen uit het jeugdstrafrecht in plaats van het volwassenenstrafrecht. De invulling van het begrip ‘onvoltooide ontwikkeling’ heeft de wetgever overgelaten aan de praktijk. In de praktijk blijft er echter onduidelijkheid bestaan over de vraag wanneer er sprake is van ‘onvoltooide ontwikkeling’. Dit bemoeilijkt de keuze voor toepassing van sancties uit het JSR of sancties uit het VSR.

Het doel van dit onderzoek was om meer helderheid te verschaffen over het begrip ‘onvoltooide ontwikkeling’ en de wijze waarop dit gebruikt kan worden bij de toepassing van het adolescentenstrafrecht. Hieronder bespreken we per onderzoeksvraag de belangrijkste bevindingen, conclusies en discussiepunten.

Het concept ‘onvoltooide ontwikkeling’

De eerste onderzoeksvraag luidde:

Wat zijn de relevante actuele wetenschappelijke inzichten met betrekking tot het concept ‘onvoltooide ontwikkeling’?

Voor beantwoording van deze vraag is de literatuur over ontwikkelingen in de adolescentie verkend. De resultaten van de literatuurstudie, weergegeven in hoofdstuk 3 en 4, ondersteunen de aanname achter de invoering van het ASR: de ontwikkeling van adolescenten is op het achttiende levensjaar nog in volle gang. Veel aspecten van de biologische, cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van adolescenten lopen door tot een jaar of 25. Ook daarna blijven zich nog ontwikkelingen voordoen, zij het dat de veranderingen minder groot zijn dan in de periode daarvoor. Er zijn grote individuele verschillen, zowel wat betreft de leeftijd waarop bepaalde niveaus worden bereikt als ook welke niveaus maximaal bereikbaar zijn.

In de wetenschappelijke literatuur over de veranderingen die specifiek zijn voor de adolescentie wordt de term ‘onvoltooide ontwikkeling’ of een equivalent daarvan niet gehanteerd. Wel is er een aantal ‘ontwikkelingsdimensies’ te onderscheiden. Ontwikkelingsdimensies zijn aspecten van psychosociaal functioneren waarbinnen zich bepaalde veranderingen kunnen voordoen. Deze ‘biopsychosociale’ veranderingen hebben invloed op de gedachten, de gevoelens en het gedrag van een adolescent in verschillende omstandigheden.

De resultaten van het literatuuronderzoek zijn voorgelegd aan een panel van zeven wetenschappers op het terrein van (bio)psychosociale ontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen en risicotaxatie van jeugdige en (jong)volwassen delinquenten. Na verwerking van de feedback van de wetenschappers zijn de resultaten voorgelegd aan twee expertfora met praktijkdeskundigen op het

terrein van (risicotaxatie van) jeugdige en jongvolwassen delinquenten. In de twee expertfora zaten in totaal twaalf vertegenwoordigers van zeven ketenpartners die een rol spelen bij de toepassing van het ASR: het Openbaar Ministerie (OM), de Raad voor de Kinderbescherming, het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP), de rechterlijke macht, de Justitiële Jeugdinrichtingen (JJ's), de Penitentiaire Inrichtingen (PI's) en de forensische geestelijke gezondheidszorg (GGZ). De drie reclasseringsorganisaties (3RO) waren niet vertegenwoordigd; vier praktijkdeskundigen van de 3RO hebben na afloop van de expertfora feedback gegeven.

De vertegenwoordigers vanuit de wetenschap en de praktijk waren het erover eens dat de term 'onvoltooide ontwikkeling' de lading niet goed dekt: er is eerder sprake van een *voortdurende of doorlopende ontwikkeling*. Het advies vanuit de wetenschap en de praktijk was dan ook om de term 'onvoltooide ontwikkeling' in het kader van het ASR niet meer te gebruiken. Het lijkt beter om te spreken over een *achterstand in ontwikkeling of vertraagde ontwikkeling*. Sommige jongvolwassenen lopen in vergelijking met leeftijdsgenoten op sommige aspecten achter. Bij sommige adolescenten vinden bepaalde ontwikkelingen wat later plaats, soms is er met betrekking tot bepaalde aspecten sprake van een lager plafond. Dit laatste geldt bijvoorbeeld voor personen met een verstandelijke beperking en/of een psychische stoornis.

Bovenstaande bevindingen en conclusies roepen de discussie op of men in het kader van het ASR moet kijken naar de gemiddelde ontwikkeling van jongvolwassenen of naar individuele ontwikkelingsachterstand van een jongvolwassene ten opzichte van leeftijdsgenoten. De rijping van enkele cruciale hersenfuncties loopt voor de meeste jongvolwassenen door tot rond de 25 jaar. In die zin is de ontwikkeling van de gemiddelde jongvolwassene op 18- tot 23-jarige leeftijd nog niet 'voltooid'. Jongvolwassenen in deze leeftijdsfase zijn nog in ontwikkeling en lopen mede hierdoor een verhoogd risico op delinquent gedrag en recidive. Het feit dat – gemiddeld genomen – alle jongvolwassenen nog in ontwikkeling zijn, zou betekenen dat in principe bij alle jongvolwassenen het jeugdstrafrecht toegepast zou moeten worden. Dit sluit aan bij het uitgangspunt 'jeugdstrafrecht tenzij', zoals dit in Duitsland wordt gehanteerd voor de 18- tot 21-jarigen. Vooral voor de 18- tot 21-jarigen waren de meeste zo niet alle in dit onderzoek geraadpleegde wetenschappers en praktijkexperts voorstander van dit uitgangspunt. Voorts pleitten zij ervoor in de praktijk van het strafrecht veel meer te kijken naar de mate waarin een jongvolwassene in zijn ontwikkeling achterloopt ten opzichte van leeftijdsgenoten en in hoeverre er mogelijkheden zijn om deze achterstand (gedeeltelijk) in te lopen. Met betrekking tot het laatste is het van belang om te onderzoeken of de betreffende jongvolwassene meer kan profiteren van interventies uit het jeugdstrafrecht dan van interventies uit het volwassenenstrafrecht. Binnen het sanctiestelsel voor jeugdigen zijn er meer mogelijkheden om de ontwikkeling van de jongvolwassene verder te stimuleren dan binnen het sanctiestelsel voor volwassenen.

Kortom, het is belangrijk rekening te houden met zowel de gemiddelde ontwikkeling van jongvolwassenen als met individuele ontwikkelingsachterstanden.

Operationalisatie

De tweede onderzoeksvraag luidde:

Hoe kan op basis van relevante actuele wetenschappelijke inzichten het concept onvoltooide ontwikkeling worden geoperationaliseerd ten behoeve van de screening van jongvolwassenen door betrokken ketenpartners?

Op basis van literatuuronderzoek en op basis van kennis en inzichten van wetenschappers en praktijkprofessionals is een aantal *ontwikkelingsdimensies* onderscheiden. Bij het zoeken naar de

ontwikkelingsdimensies was de samenhang met delinquent gedrag en de kans op recidive van belang. Een scherp onderscheid tussen verschillende dimensies bleek lastig vanwege onderlinge overlap. Er is gekozen voor dimensies met zo min mogelijk overlap.

De dimensies zijn achtereenvolgens voorgelegd aan de eerdergenoemde zeven wetenschappers (wetenschapspanel) en zestien praktijkdeskundigen (expertfora en 3RO). De feedback van de wetenschappers en praktijkdeskundigen heeft geleid tot een herordening van de dimensies en een aanscherping van sommige formuleringen. Er zijn uiteindelijk dertien dimensies onderscheiden. Deze dimensies zijn onder te verdelen in vier categorieën en zijn uitvoerig beschreven in hoofdstuk 4. In tabel 1 worden de vier categorieën en dertien dimensies gedefinieerd.

Tabel 1: Categorieën, dimensies en definities

Categorie/Dimensie	Definitie
1) Cognitieve en adaptieve vaardigheden	met cognitieve vaardigheden worden intellectuele vaardigheden en executieve functies bedoeld, de term adaptieve vaardigheden verwijst naar de praktische, conceptuele en sociale vaardigheden die nodig zijn om in het dagelijks leven te kunnen functioneren
a) verstandelijk functioneren	een combinatie van cognitieve en adaptieve vaardigheden
b) cognitieve flexibiliteit	gedrag of gedachten aanpassen aan veranderde eisen, prioriteiten of verschillende perspectieven
c) planning en besluitvorming (gevolgen overzien)	een doel vaststellen en stappen uitzetten en volgen om het doel te bereiken verschillende gedragsstrategieën of acties en de verwachte uitkomsten overwegen om tot een besluit te komen
2) Sociale vaardigheden	communiceren met anderen, zich aanpassen aan de sociale omgeving, omgaan met anderen, vermijden en oplossen van conflicten
a) communicatieve vaardigheden	gespreksvaardigheden die gebruikt worden in de verbale en non-verbale communicatie met anderen
b) weerstand bieden aan de invloed van anderen	eigen keuzes maken bij beïnvloeding door anderen en gevolg geven aan de eigen keuzes
c) relaties opbouwen en onderhouden	met andere personen van hetzelfde en andere geslacht een band opbouwen en onderhouden
3) Morele ontwikkeling	redeneren en oordelen over situaties en gedragingen in termen van goed en kwaad en daarbij passende emoties ervaren
a) perspectief nemen	inschatten van attitudes, gedachten, gevoelens en intenties bij anderen, zich ervan bewust zijn dat er alternatieven kunnen zijn voor de beleving van een situatie
b) moreel redeneren (zonder denkfouten)	redeneren en oordelen of bepaald gedrag goed of slecht is (denkfouten zijn redenen die mensen geven om eigen gedrag te rechtvaardigen, de gevolgen van het gedrag te verzachten en/of de verantwoordelijkheid en schuld buiten zichzelf te leggen)
c) empathie tonen	spiegelen van gevoelens die passen bij de situatie waarin de ander verkeert. Dit kan zowel cognitief (begrijpend) als affectief (meelevend)
d) schuld en schaamte	schuld: zich 'klein', waardeloos en machteloos voelen, zich (willen) verbergen of ontsnappen (gevoel richt zich op de eigen persoon); schaamte: zich verantwoordelijk voelen voor het gedrag en de gevolgen ervan (gevoel richt zich op het eigen gedrag)

<i>Categorie/Dimensie</i>	<i>Definitie</i>
4) Zelfcontrole	controle hebben over eigen gedachten, gevoelens en gedrag
a) emotieregulatie	beïnvloeden van welke emotie je voelt, wanneer je die voelt en hoe je die emotie ervaart en uit
b) impulscontrole	controle hebben over verschillende impulsen
c) controle over sensatie zoeken	controle hebben over het opzoeken van nieuwe, spannende ervaringen die mogelijk risico's met zich meebrengen

Dimensies zijn ontwikkelingsaspecten met een glijdende schaal van meer 'onvoltooide' naar 'voltooide ontwikkeling'. De meer onvoltooide pool van de dimensie kan gezien worden als een signaal van achterstand in de ontwikkeling. Voor het meten van het niveau van een jongvolwassene op de verschillende dimensies is gezocht naar meetinstrumenten. Er zijn voor elke dimensie een of meerdere gevalideerde, in het Nederlands beschikbare testen en vragenlijsten (zelfrapportage en beoordeling door derden) gevonden. De meeste instrumenten kunnen pas later in het strafproces en alleen door gedragsdeskundigen afgenomen en/of geïnterpreteerd worden, bijvoorbeeld door gedragsdeskundigen van een JJI of het NIFP. Dit is in de praktijk niet altijd mogelijk en ook niet altijd nodig. De keuze voor sancties uit het JSR of VSR kan in veel gevallen ook gemaakt worden op basis van *signalen van achterstand in de ontwikkeling*. De onderzoekers hebben dertien signalen van achterstand in de ontwikkeling geformuleerd op basis van de omschrijvingen van de meer onvoltooide pools van de dertien dimensies. Deze formuleringen zijn voorgelegd aan de praktijkexperts en op basis van hun feedback aangescherpt. In tabel 2 staan de uiteindelijke formuleringen van de signalen.

Tabel 2: Dimensies en signalen van achterstand in de ontwikkeling

<i>Dimensies</i>	<i>Signalen van achterstand in de ontwikkeling</i>
Cognitieve en adaptieve vaardigheden	
• verstandelijk functioneren	onderwijsniveau $\leq$ basisschool of vso en/of aanwijzingen voor een (licht) verstandelijke beperking op de SCIL*)
• cognitieve flexibiliteit	heeft veel moeite om eigen gedrag te veranderen als dat door de omgeving verwacht wordt
• planning en besluitvorming (gevolgen overzien)	denkt meestal niet na over verschillende mogelijkheden en gevolgen
Sociale vaardigheden	
• communicatieve vaardigheden	drukt zich over het algemeen onduidelijk uit, verbaal en non-verbaal
• weerstand bieden aan de invloed van anderen	laat zich meestal makkelijk door anderen overhalen (bijvoorbeeld in groepsdelict(en))
• relaties opbouwen en onderhouden	heeft geen vaste prosociale partner en geen/weinig prosociale vrienden
Morele ontwikkeling	
• perspectief nemen	denkt meestal vanuit eigen perspectief
• moreel redeneren (zonder denkfouten)	maakt veel denkfouten: egocentrisch denken, goedpraten, anderen de schuld geven en/of uitgaan van het ergste
• empathie tonen	toont nauwelijks/geen empathie voor slachtoffers/benadeelden
• schuld en schaamte	toont nauwelijks/geen spijt

Zelfcontrole	
• emotieregulatie	toont weinig/geen rem op emoties zoals boosheid
• impulscontrole	zegt en doet meestal iets zonder na te denken
• controle over sensatie zoeken	vertoont vanuit behoefte aan sensatie vaker risicovol gedrag dat kan uitmonden in delictgedrag

*) SCIL = Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking, een instrument om vast te stellen of er aanwijzingen zijn voor een (licht) verstandelijke beperking.

Het voordeel van de uitwerking in signalen is dat hierover ook door niet-gedragsdeskundigen uitspraken gedaan kunnen worden. Signalen geven aan dat er mogelijk sprake is van een achterstand in de ontwikkeling; desgewenst kan hier nader onderzoek naar gedaan worden.

De aldus verkregen dertien dimensies en signalen zijn in hoofdstuk 5 vergeleken met de items uit de instrumenten die sinds 2014 in Nederland gebruikt worden bij de afweging toepassing JSR of VSR: de *OM Indicatielijst Jeugdstrafrecht voor 18- tot 23-jarige verdachten*, het *Wegingskader Adolescentenstrafrecht 18-23 jaar* van de 3RO en de *Wegingslijst Adolescentenstrafrecht* van het NIFP. De instrumenten van de 3RO en het NIFP lijken erg op elkaar, maar zijn toch niet helemaal hetzelfde. Het wegingskader van de 3RO en de wegingslijst van het NIFP bevatten deels wel en deels niet dezelfde items en deels wel en deels niet dezelfde formuleringen en toelichtingen op de items.

Uit de vergelijking van de items van de instrumenten van het MO, de 3RO en het NIFP met de dertien dimensies en signalen kwam naar voren dat meer dan driekwart van de relevant geachte dimensies en signalen niet terug te vinden is in de items van de drie instrumenten. De dertien dimensies en signalen geven volgens de geraadpleegde vertegenwoordigers van de ketenpartners een betere weergave van relevante ontwikkelingen in de jongvolwassenheid dan de items uit de huidige instrumenten.

De conclusie is dat het mogelijk is een aantal ontwikkelingsdimensies te formuleren en daarvan signalen van achterstand in de ontwikkeling af te leiden. Voor het maken van een goede inschatting van achterstand in de ontwikkeling bij jongvolwassenen die verdacht worden van strafbare feiten, is aanpassing van de bestaande instrumenten noodzakelijk. De in dit onderzoek geformuleerde dimensies en signalen bieden hiervoor goede aanknopingspunten.

Tijdens de formulering van de dimensies en de signalen en bij de keuze van meetinstrumenten kwamen enkele discussiepunten naar voren. Een eerste discussiepunt betreft de overlap tussen en daarmee de keuze voor dimensies. Er zijn gedurende het onderzoek diverse indelingen gemaakt. Er zijn dimensies aan de lijst toegevoegd en weer verwijderd. Elke indeling leidde tot nieuwe discussie over de inhoudelijke overlap en het al dan niet relevant zijn van bepaalde dimensies. Toch ontstond er sterke consensus over en instemming met de uiteindelijke lijst van dertien dimensies die onder te verdelen zijn in vier categorieën, zoals hierboven gepresenteerd. De meeste discussie is gevoerd over de dimensies 'communicatieve vaardigheden' en 'zelfredzaamheid'. Communicatieve vaardigheden (verbaal en non-verbaal) hangen sterk samen met sommige van de andere dimensies, zoals verstandelijk functioneren, perspectief nemen, empathie tonen en planning en besluitvorming. Hieruit kwam de vraag naar voren of een aparte dimensie wel gerechtvaardigd is. Een complicerende factor in deze discussie is dat sommige jongvolwassen verdachten ogenschijnlijk over uitstekende communicatieve vaardigheden beschikken, terwijl er toch sprake kan zijn van een achterstand in ontwikkeling op dimensies die van invloed zijn op communicatieve vaardigheden. De meerderheid van de geraadpleegde wetenschappers en experts was er toch voor om de dimensie te handhaven, juist ook omdat de inschatting van communicatieve vaardigheden belangrijk is voor de vraag of

iemand zich verder kan ontwikkelen en bereid en in staat is om te profiteren van een pedagogische aanpak.

Zelfredzaamheid is als dimensie afgefallen omdat veel van de voor zelfredzaamheid benodigde vaardigheden in andere dimensies zijn opgenomen, zoals verstandelijk functioneren, cognitieve flexibiliteit, planning en besluitvorming, communicatieve vaardigheden, weerstand bieden aan de invloed van anderen en impulscontrole. De mate van zelfredzaamheid kan als resultaat van deze dimensies worden gezien. Daar werd tegenin gebracht dat het ontbreken van zelfredzaamheid op het gebied van bijvoorbeeld financiën, sociale relaties, huisvesting, opleiding/werk opgevat kan worden als een belangrijk signaal van ontwikkelingsachterstand op verschillende dimensies. Problemen op deze gebieden kunnen ook samenhangen met risico op delinquent gedrag en recidive. Voor de begeleiding van jongvolwassenen lijken eventuele problemen en vaardigheidstekorten op de domeinen financiën, sociale relaties, wonen en opleiding/werk van belang om aan te pakken. Het hebben van een vaste/stabiele woonplek, prosociale vrienden, een prosociale partner, opleiding/werk, toereikende financiën en vrijetijdsbesteding hangen samen met een kleinere kans op delinquent gedrag en recidive.

Een tweede discussiepunt is het wel of niet inzetten van meetinstrumenten. De gevonden meetinstrumenten betreffen over het algemeen tests die de jongere doet of vragenlijsten die de jongere zelf invult of die door derden worden ingevuld. De uitkomst of er sprake is van een achterstand op het gemeten gebied hangt af van het type instrument. Uitkomsten op een test zullen nooit 100% nauwkeurig het gedrag in het werkelijke leven kunnen voorspellen, vooral niet wanneer daarin stress en andere emoties een rol spelen. Uitkomsten op tests of vragenlijsten geven een indicatie waarmee bepaalde gedragingen of achterliggende (cognitieve) processen geduid kunnen worden. Mogelijk dat toekomstige tests die gebruik maken van 'virtual reality' betrouwbaardere uitkomsten opleveren. Overigens hebben niet alle instrumenten cut-off scores. Zonder cut-off scores zijn individuele scores moeilijker te interpreteren. Tot slot waarschuwen de praktijkexperts voor te veel afvinklijstjes met scores omdat deze ten koste kunnen gaan van de samenhang tussen de signalen of dimensies en het totaalbeeld van de persoon.

Betere afstemming tussen de instrumenten en tussen de ketenpartners

De derde onderzoeksvraag luidde:

Hoe kunnen de huidige instrumenten ten behoeve van de selectie/toeleiding van jongvolwassenen tussen de betrokken ketenpartners inhoudelijk beter op elkaar worden afgestemd, met als doel dat de juiste doelgroep gelet op het criterium onvoltooide ontwikkeling wordt bereikt?

Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn de eerdergenoemde expertfora georganiseerd met twaalf vertegenwoordigers van zeven ketenpartners: het OM, de Raad voor de Kinderbescherming, het NIFP, de rechterlijke macht, de JJI's, de PI's en de forensische GGZ. Vier vertegenwoordigers van de 3RO hebben later gereageerd op de uitkomsten van de expertfora. Met de vertegenwoordigers van de ketenpartners is gezocht naar mogelijke oplossingen voor de belangrijkste knelpunten met betrekking tot (het gebruik van) de huidige instrumenten ten behoeve van de toepassing van het ASR.

Er zijn verschillende verbeterwensen naar voren gekomen. Over de meeste verbeter suggesties bestond tussen de geraadpleegde vertegenwoordigers van de ketenpartners een grote mate van overeenstemming. Hieronder worden de belangrijkste verbeter suggesties weergegeven met

betrekking tot 1) de instrumenten, 2) het gebruik van instrumenten in het strafproces en 3) aanpassing van (de toelichting op) de wet.

Instrumenten

- Kies voor eenduidige concepten en definities die door alle ketenpartners op dezelfde wijze gebruikt worden.
- Vul de vraag naar achterstand in de ontwikkeling aan met een vraag naar responsiviteit: is iemand leerbaar en bereid mee te werken aan een pedagogische aanpak gericht op verandering? De items 'pedagogische beïnvloedbaarheid' uit de huidige instrumenten behoeven hiervoor nadere uitwerking en concretisering.
- Neem verschillende ontwikkelingsaspecten in ogenschouw zodat een integratief beeld ontstaat van de jongvolwassene. Het vaststellen van de achterstand in de ontwikkeling en het groeipotentieel van een jongvolwassene is geen kwestie van een uitkomst op een testje of vragenlijst. Probeer achterstand in de ontwikkeling en groeipotentieel in beeld te brengen met behulp van de volgende vragen:
  - Op welke dimensies is er sprake van achterstand?
  - In hoeverre is op deze dimensies verdere ontwikkeling mogelijk? In hoeverre is de jongvolwassene beïnvloedbaar/veranderbaar?
  - Wat er nodig is opdat de jongvolwassene zich verder kan ontwikkelen, de kans op recidive vermindert en de samenleving veilig is?
  - Met sancties uit welk sanctiepakket (JSR of VSR) kan dit het beste geboden worden?
- Verwijder de contra-indicaties die in de huidige instrumenten zijn opgenomen. Deze contra-indicaties komen volgens de geraadpleegde vertegenwoordigers van de ketenpartners niet voort uit (de bedoeling van) de wet. De contra-indicaties met betrekking tot de ernst van het delict en psychische stoornissen zijn in tegenspraak met de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel invoering ASR en leiden mogelijk tot onterechte exclusie van jongvolwassenen.

Gebruik van instrumenten in het strafproces

- Kies voor een trapsgewijze beantwoording van de vraag of een jongvolwassene in aanmerking komt voor toepassing van het JSR of het VSR. Adviseer waar mogelijk op basis van signalen en waar nodig op basis van psychologisch of psychiatrisch onderzoek. Advisering op basis van signalen kan vanaf de voorgeleiding tot aan de rechtszitting; advisering op basis van psychologisch of psychiatrisch onderzoek kan meestal pas bij de rechtszitting. In het begin van het strafproces is er nog maar weinig informatie beschikbaar. Hooguit is er zicht op signalen van een ontwikkelingsachterstand. Als het nodig is meer onderbouwde uitspraken te doen over de eventuele achterstand in de ontwikkeling en de ontwikkelmogelijkheden van de jongvolwassene, kan diagnostisch onderzoek door bijvoorbeeld een JJI of het NIFP plaatsvinden. Meestal kan dit pas later in het strafproces.
- Zorg voor voldoende kennis en ervaring met betrekking tot adolescentie bij de ketenpartners die adviseren en beslissen over de toepassing van het JSR of VSR bij jongvolwassen verdachten. Dit kan door ketenpartners uit de jeugdstrafrechtketen, zoals de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdofficieren van justitie en kinderrechters, nadrukkelijker te betrekken en/of door binnen de volwassenenstrafrechtketen te werken met specialisten van de ketenpartners op het gebied van jongvolwassenen.
- Maak in het begin van het strafproces een voorlopige keuze met betrekking tot toepassing van het JSR of VSR die later in het strafproces nog bijgesteld kan worden. Kies bij voorlopige hechtenis voor plaatsing in een JJI of een speciale groep voor jongvolwassenen in een PI. Omdat jongvolwassenen nog volop in ontwikkeling zijn, moet detentieschade van een preventieve

hechtenis zoveel mogelijk voorkomen worden. Overplaatsing van een JJI naar een PI is over het algemeen een makkelijkere stap dan omgekeerd.

Aanpassing van (de toelichting op) de wet

- Kies voor het uitgangspunt *jeugdstrafrecht tenzij*. Dit past bij de oorspronkelijke bedoeling van de wet en past bij het gegeven dat 18- tot 22-jarige jongvolwassenen nog volop in ontwikkeling zijn.
- Pas de maximumstraffen voor 18- tot 22-jarigen aan, zodat de lage maximumstraf geen belemmering meer vormt voor de advisering en oplegging van sancties uit het jeugdstrafrecht.

In de expertfora is veel gesproken over het aspect *de persoon van de dader*, minder ging het over het aspect *de omstandigheden waaronder het feit gepleegd is*. Dit is gezien de vraagstelling van het onderzoek logisch. Maar ook het tweede aspect staat expliciet in de wet vermeld, maar is nauwelijks in de huidige instrumenten uitgewerkt. Het is volgens de onderzoekers mogelijk en ook wenselijk deze omstandigheden nadrukkelijker mee te nemen in het instrumentarium. In Duitsland, waar deels een vergelijkbare bejegening van jongvolwassen verdachten geldt, gebeurt dit wel. Enkele signalen van de dertien dimensies gaan ook impliciet of expliciet over de omstandigheden waaronder het delict gepleegd is.

Tot slot

Bij jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot en met 22 jaar is er geen sprake van 'voltooide ontwikkeling'. De ontwikkeling is nog in volle gang en blijft voortduren. Dit geldt evenzogoed voor jongeren die delicten hebben gepleegd als voor jongeren die dat niet hebben gedaan. Onvoltooide en voltooide ontwikkeling zijn daarom niet de juiste termen voor de afweging of sancties uit het JSR of het VSR moeten worden toegepast. Aangezien er sprake is van een voortdurende ontwikkeling, is het zinvoller om de vraag te stellen of en in hoeverre er sprake is van achterstand in de ontwikkeling en of de adolescent zich nog verder kan en wil ontwikkelen.

De huidige instrumenten van het OM, de 3RO en het NIFP sluiten onvoldoende aan bij de bedoeling van het adolescentenstrafrecht en behoeven aanpassing. De wens is om één instrumentarium te ontwikkelen dat door de verschillende ketenpartners gebruikt kan worden voor de afweging voor toepassing van sancties uit het JSR of het VSR. Voor een aangepast instrumentarium kan de lijst met dertien dimensies en signalen uit dit onderzoek gebruikt en doorontwikkeld worden. Verder is het wenselijk dan wel nodig de contra-indicaties te herzien en enkele uitgangspunten en procedures aan te passen. Het adolescentenstrafrecht is nog in ontwikkeling.